

Reforma

▲ Un portret al lui Martin Luther. Atacurile lui Luther asupra Bisericii Catolice au fost primite cu ostilitate, provocându-l pe acesta să avanseze idei și mai inacceptabile.

▼ Pagina de titlu a unuia dintre pamfletele lui Luther împotriva Romei, prezentându-l pe Papă și pe însoțitorii lui înghițiți de fălcile Iadului.

Aparenta unitate a bisericii medievale a fost distrusă atunci când Martin Luther s-a opus autorității Papei și a declanșat Reforma Protestantă. Această scindare a dus la războaie religioase sângeroase în Europa – războaie care au durat 150 de ani.

În 1500 Biserica Catolică deținea supremația în Europa centrală și de vest, supraviețuind opoziției Lollarzilor englezi, a husiților boemieni precum și a altor dizidenți religioși. Cu toate acestea, revoltele erau semnalele unei nemulțumiri crescânde, care în cele din urmă s-a dovedit imposibil de suprimat.

Criticile aduse Bisericii se refereau la imensa sa avere și la corupția pe care această bogăție o încuraja. O serie de scandaluri slăbise autoritatea Bisericii și nenumărați preoți ai Renașterii erau mai preocupați de avere sau putere, decât de o viață sfântă. Toate acestea au alimentat resentimentele față de privilegiile

legale sau de altă natură ale clerului, precum și față de poziția dominantă în cadrul slujbelor, astfel încât laicii (cei care nu făceau parte din cler) deveniseră aproape niște spectatori.

Cu timpul, laicii au devenit mai înstăriți și mai educați și s-au decis să joace un rol mai activ în viața religioasă. Folosirea exclusivă a limbii latine limita înțelegerea Bibliei pentru multe persoane, dar, evident, exista nevoia unui mod mai simplu și mai puțin ostentativ de manifestare a religiei, așa cum se întâmplase în cazul primilor apostoli ai Creștinismului. Luând în considerare circumstanțele, era de la sine înțeles că declanșarea unei crize religioase era inevitabilă.

Primul care și-a exprimat public nemulțumirile a fost Martin Luther (1483-1546), un călugăr augustin și profesor la universitatea din Wittenberg, Saxonia. În ciuda cunoștințelor sale, Luther se lovide de anumite lipșuri în viața sa spirituală, fapt ce l-a determinat să creadă că salvarea este posibilă doar prin credință, care este un dar hărăzit de Dumnezeu, ce nu poate fi cumpărat. Aceste idei inofensive erau de fapt eretice (blasfemii împotriva credințelor religioase acceptate), deoarece duceau la concluzia că toate ceremoniile și practicile prescrise de Biserică pentru a servi mântuirii credincioșilor erau inutile.

Cumpărarea mântuirii

"Justificarea prin credință" a devenit un element central al crezului lui Luther, dar acest lucru nu ar fi dus neapărat la un conflict cu Biserica. Luther era un călugăr relativ obscur, fără prea mare influență. Atitudinea sa față de mântuire putea fi privită ca o variantă mai severă, dar totuși permisă, printre multiplele variante tolerate de Roma. Conflictul cu autoritățile depindea de modul în care Luther înțelegea să-și exprime ideile: dacă își va promova doctrina într-un mod discret, fără a atrage atenția asupra sa, sau va evidenția în mod public toate implicațiile negative pe care această doctrină le avea pentru Biserică.

Prima dispută inițiată de Luther a avut ca subiect o altă problemă, cea a indulgențelor – acestea erau documente care, în anumite situații, puteau fi cumpărate de către credincioșii care preferau mai degrabă să plătească suma respectivă decât să îndeplinească penitențele date pentru ispășirea păcatelor lor. Această practică oferea conducătorilor bisericii o sursă importantă de venit, dar s-a ajuns foarte ușor la abuz. În vremea lui Luther, oamenii li se spunea că dacă vor cumpăra o indulgență, vor putea pune capăt suferințelor prietenilor și rudelor care se aflau în purgatoriu (locul unde sufletele morților își ispășeau pedeapsa, înainte de a merge în ceruri). În anul 1517, un călugăr dominican făcea o afacere bună din vânzarea indulgențelor și fără pic de rușine informa audiența că: "Imediat ce banul de aur a fost dat, sufletul în ceruri s-a ridicat!"

În Octombrie 1517, Luther a văzut oameni cărând bucați de hârtie care, susțineau ei, îi va salva de mânia Domnului. Acest lucru l-a

Claus Hansmann

▲ Johann Frederick al Saxoniei, unul dintre principii care a susținut cauza lui Luther. La stânga se află Luther iar la dreapta Zwingli și Melancthon, care era probabil cel mai ardent asociat al lui Luther.

▲ Călugărul Tetzel vânzând indulgențe, despre care pretindea că garantează mântuirea.

înfuriat într-o asemenea măsură pe Luther, încât a bătut în cuie, pe ușa bisericii din Wittenberg, o petiție împotriva vânzării de indulgențe. Petiția conținea 95 de teze (argumente) – modul tradițional în care un învățat lua poziție față de un subiect de factură intelectuală și provoca o discuție. Dar atacul lui Luther viza un răspuns mult mai larg, în afara cercurilor de cărturari, iar ideile sale s-au răspândit cu o rapiditate de necrezut datorită unei invenții relativ recente – tipărirea. Miile de pamflete și cărți ieșite de sub tipar au dat o nouă dimensiune disputelor doctrinare din secolul XVI, cu serioase repercusiuni.

Conducătorii Bisericii au interpretat poziția lui Luther ca un atac la legitimitatea autorității lor, dar nu au reușit să îl reducă la tăcere prin amenințări. Beneficiind de o largă susținere, Luther și-a definit ideile mult mai detaliat și a atacat pe un front mai larg. Ulterior a făcut un pas hotărâtor, respingând autoritatea infailibilă a Papei și tradițiile instaurate de Biserică, susținând că Sfânta Scriptură (Biblia) era singura autoritate adevărată în practică și credința creștină. Deoarece numeroase doctrine și practici ale Bisericii Catolice fuseseră dezvoltate în perioada postbiblică (și din acest motiv, susținea Luther, erau corupte) se impunea o nouă religie, radical reformată.

Dieta de la Worms

În 1520 Luther era pe cale de a fi excomunicat (înlăturat din cadrul Bisericii de autorități) dacă nu renunța la opiniile sale. În 1521, la Worms, a apărut în fața unei diete (consiliu) imperiale, prezidată de împăratul Imperiului

⦿ Omorârea unui cavaler în timpul Revoltei țărănești din Germania (1524-25). Ideile lui Luther au stârnit nemulțumirea țăranilor, conducând la o revoltă care a fost suprimată cu cruzime.

Roman, Carol V. Luther a făcut o impresionantă declarație de credință, spunând "Aceasta este poziția mea!", dar a fost condamnat de Carol și de mulți dintre membrii dietei.

Scos în afara legii de Carol și excomunicat de Biserică, Luther a fost adăpostit de prieteni și și-a petrecut iarna la un castel saxon din Wartburg. Acolo a tradus Noul Testament în limba germană, creând o capodoperă care a conferit limbii literare germane trăsăturile specifice.

Efortul lui Luther și al reformatorilor de a traduce Scripturile în limbi naționale a avut efecte de lungă durată; în țările protestante oamenii obișnuiți aveau posibilitatea să citească singuri "cuvântul lui Dumnezeu" și timp de secole lectura regulată a Bibliei a

⦿ Un desen satiric, pro-protestant. Luther își prezintă doctrina (în partea stângă), în timp ce sfinții privesc îngroziiți cum un călugăr predică o salvare extrem de facilă, iar Papa vinde indulgențe (în partea dreaptă).

devenit atât de obișnuită, încât a influențat modul de gândire și exprimare din viața de zi cu zi.

În următorii ani Luther a pus bazele unei biserici (considerată de el și adepții lui o renaștere a bisericii primitive, necorupte) care se opunea Bisericii Catolice. Serviciile Bisericii Lutherane se desfășurau în limba națională și slujbele erau mult simplificate. De fapt, pe măsură ce Luther și-a explicat și și-a dezvoltat poziția, a devenit tot mai clar că întreaga

Biserică, atât ca instituție cât și din perspectiva ceremoniilor desfășurate, avea nevoie de o reformă. Numărul sacramentelor a fost redus de la șapte la trei, iar Liturgia a devenit o ceremonie predominant comemorativă. Preoții nu mai erau considerați o categorie aparte a populației și aveau voie să se căsătorească. Mănăstirile au fost desființate (Luther s-a căsătorit în 1525 cu o fostă călugăriță) și au dispărut multe alte aspecte ale Creștinismului medieval: rugăciuni adresate sfinților sau Fecioarei Maria, confesiuni, pelerinaje, indulgențe și venerarea relicvelor sfinte.

Sușinători influenți

În ciuda eforturilor mari făcute de Biserică, Luther a supraviețuit excomunicării datorită ajutorului primit de la câțiva prinți germani, mai ales de la conducătorii din Saxonia și Hesse. Pe de o parte convingerile religioase au jucat un rol important în convertirea lor, dar pe de altă parte existau și numeroase avantaje materiale. Principii luterani puteau să-și însușească averea Bisericii și de asemenea puteau să aducă sub controlul lor strict succesoarea Bisericii Catolice: Biserica Lutherană. Neavând alți protectori împotriva Împăratului și Bisericii Catolice, Luther nu a avut altă opțiune decât să susțină supremația autorității statului.

Faptul că Luther a fost nevoit să facă un compromis cu privire la poziția sa a devenit evident destul de curând, atunci când entuziasmul generat de sfidarea sa inițială a dus la răspândirea mai multor idei și mișcări radicale. Anii 1524-25 au fost marcați de creșterea numărului de revolte țărănești în Germania, revolte care au fost denunțate de Luther, cu furia isterică a unui om care se temea să nu fie învinovățit pentru ele. În anii 1530, radicalismul social și religios au fost duse la extreme de anabapțiști, care respingeau ideea botezării copiilor și în unele cazuri îmbrățișau idealuri colectiviste primitive. Asemenea credințe au fost pedepsite cu o cruzime aparte.

Între timp catolicii și luteranii purtau războaie unii împotriva celorlalți, dar norocul era

când de o parte, când de alta. În 1529, prinții și orașele luterane au depus un protest împotriva hotărârilor Dietei din Speyer, care îi desemna "protestanți" pe susținătorii religiei reformate. Aflată în mare pericol, e posibil ca Biserica Lutherană să nu fi supraviețuit fără guvernarea împovăraătoare a lui Carol V. Prinții germani, protestanți sau catolici, nu doreau ca puterea lui Carol să crească prea mult și din același motiv Franța catolică era dispusă să se alieze cu luteranii pentru a împiedica un triumf imperial.

Moștenirea lăsată de Luther

Luther a murit în 1546, dar războaiele au continuat în Germania până când ambele părți au conștientizat cât erau de epuizate și s-au decis să semneze Pacea de la Ausburg, în 1555. Principiul pe care se baza această pace nu era spiritual și dovedea că europenii nu erau încă dispuși să fie toleranți: principiile fiecărui stat avea puterea să aleagă religia pe care o dorea și să o impună și supușilor lui.

Până în această perioadă, cea mai mare parte a Germaniei de nord era luterană și, de asemenea, statele scandinave. O versiune ușor diferită a Religiei Reformate a fost introdusă în 1522-23 în Zürich, Elveția, de Ulrich Zwingli (1484-1531); faptul că Zwingli și Luther nu au reușit să cadă de acord asupra unor aspecte ale doctrinei, arată că în Europa diviziunile religioase se înmulțeau. În Anglia situația era diferită, deoarece regele Henric VIII rupsesse legăturile cu Papa și se autonomise în funcția de conducător al bisericii naționale. După o perioadă de schimbări contradictorii, regina Elizabeta I s-a urcat pe tronul Angliei în 1558 și a determinat stabilirea unui Protestantism de lungă durată.

Răspândirea Calvinismului

Pe măsură ce a devenit religie națională în aceste state, până la mijlocul secolului protestantismul realizase progrese substanțiale în Scoția, Franța, Olanda, Polonia și Boemia. În aceste state precum și în regiunile în care lupta nu fusese încă dusă la bun sfârșit,

Luteranismul ceda încet teren unei religii mai riguroase, mai militante decât Protestantismul. Această religie era Calvinismul, ce se baza pe învățăturile conținute în cartea lui Jean Calvin, *Instituțiile religiei creștine* (1536). Calvin (1509-64) era un preot francez, devenit influent după 1541, când s-a stabilit în orașul-stat elvețian Geneva, pe care l-a transformat într-un "oraș al lui Dumnezeu", considerat de mulți protestanți ca o societate model.

Calvin susținea că salvarea (sau condamnarea) sufletului nu depindea de om, ci fusese decisă dinainte (predestinată) de Dumnezeu; cei pe care El îi alesese pentru a fi salvați erau "aleșii". Chiar dacă această doctrină a predestinării suna destul de sinistru, i-a determinat pe calviniști să se comporte, cel puțin în aparență, ca și cum ar fi făcut parte dintre cei "aleși" și deci erau nevoiți să păstreze un înalt standard de disciplină și moralitate.

O altă trăsătură aparte a Calvinismului era faptul că nu permitea statului să guverneze bisericile, ci mai degrabă oferea pastorilor și congregației putere religioasă, politică și socială. Aceasta însemna că statul calvinist ideal era – asemenea Genevei – o teocrație, în care Biserica conducea statul și controla numeroase aspecte ale vieții de zi cu zi.

Militanți ai religiei

Rigoarea și autodisciplina calviniștilor i-au făcut pe aceștia rezistenți în fața persecuțiilor și luptători hotărâți în conflictele religioase. Din această cauză ei au fost denumiți "trupele de șoc ale Reformei". Cu toate acestea, până la mijlocul secolului XVI și cealaltă parte dispunea de un număr tot mai mare de militanți la fel de dedicați. Pentru Biserica Catolică, Protestantismul s-a transformat într-o provocare, astfel încât s-a hotărât să corecteze abuzurile și, într-un exces de zel, a lansat o contra-ofensivă, cunoscută sub numele de

📍 Hartă ce prezintă diviziunile religioase în Europa în 1560.

Doar Spania, Italia și Portugalia rămân în întregime catolice. Calvinismul a găsit un adevărat punct de sprijin în Franța, Olanda, Scoția și anumite părți ale Ungariei și Poloniei.

📖 Erasmus, un umanist creștin de frunte. Din foarte multe puncte de vedere, umanistii din Renaștere i-au pregătit drumul lui Luther, prin aplicarea erudiției lor în Scripturi și prin criticarea Bisericii Catolice.

DATE IMPORTANTE

1517

Luther inițiază Reforma

1521

Dieta de la Worms; Luther este excomunicat

1521-1522

Luther traduce Noul Testament în germană

1522-23

Zwingli aduce Reforma la Zürich

1529

Prinții "protestanți" protestează împotriva Dietei de la Speyer

Anii 1530

Luteranismul triumfă în Scandinavia

1534

Henric VIII al Angliei rupe relațiile cu Papa

1536

Este publicată cartea lui Luther: "Instituțiile religioase creștine"

1540

Ordinul Iezuiților este recunoscut

1541

Calvin se stabilește la Geneva

1545-63

Consiliul din Trent

1546

Moartea lui Luther

1555

Pacea de la Ausburg

1558

Elizabeta I preia tronul Angliei

1562-98

Războaie religioase în Franța

1587-1604

Războiul anglo-spaniol

1618-1648

Războiul de treizeci de ani

Contra-reformă. Consiliul din Trent (1545-63) a redefinit doctrina catolică, nelăsând loc pentru nici un compromis cu Protestantismul. Iezuiții, sau Societatea lui Iisus, constituită de fostul soldat spaniol St. Ignatius Loyola și oficial recunoscută în 1540, au devenit "trupele de șoc" ale Contra-reformei. Iar puterea Spaniei, sub conducerea devotatului Phillip II, a susținut cauza catolică în Europa.

Europa în război

Războaiele religioase au continuat aproape un secol, până în 1648. În Franța ele au îmbrăcat forma conflictelor dintre catolici și hughenoti (protestanți), trupele spaniole intervenind uneori de partea catolicilor. Pe lângă luptele purtate cu Olanda răzvrătită și războaiele pe mare împotriva Angliei, Spania se confrunta și cu ereticii. Apoi, cu izbucnirea războiului de treizeci de ani (1618-48), Germania a devenit din nou arena principalelor operațiuni, deși această luptă a atras Danemarca, Suedia, Spania, Franța și alte state într-o competiție în care loialitățile religioase erau tot mai mult umbrite de necesitatea unei politici care să garanteze puterea. Războaiele civile din Anglia (1642-48) au inclus și conflicte religioase încrâncenate (de data aceasta între diferite forme de protestantism) dar au avut la bază și alte motive de divergențe.

În 1648, când s-a terminat războiului de treizeci de ani, catolicismul recuperase o

Calviniștii distrugând statui, veșminte bisericești și vitralii.

Jean Calvin, lumina călăuzitoare a protestantismului, care a urmat luteranismul în anumite părți ale Europei. Doctrina lui Calvin, o doctrină ce nu admitea compromisurile, a fost pentru prima dată expusă în cartea sa *Instituțiile religioase creștine*. În 1541 s-a stabilit în Geneva și a transformat acest oraș-stat elvețian într-un "oraș al lui Dumnezeu". Puterea organizației și devotamentul membrilor au constituit elemente definitorii într-o serie de conflicte importante de la sfârșitul secolului XVI și în secolul XVII – mai ales în conflictele religioase franceze, în revolta din Olanda, Războiul de treizeci de ani și Războiul Civil din Anglia.

parte din pierderi (mai ales în ceea ce privește Europa de Est), dar puterea Spaniei era în declin și ideea unui puternic Imperiu Romano-catolic nu mai părea posibilă.

Divergențele religioase din Occident trebuiau acceptate și, mai mult de nevoie, statele au început să recunoască că eradicarea unor

minorități aflate între propriile lor granițe nu era o soluție. Pasiunile istovite și visteriile goale, oboseala care se făcea resimțită și mai ales divizarea Europei în grupări religioase diferite au dus practic la promovarea toleranței religioase – o consecință extrem de importantă, deși neintenționată, a Reformei.